

Οι ναρκισσοιστικές «δημιουργίες» της σύγχρονης αρχιτεκτονικής

Τάσης Παπαϊωάννου - 17/05/2019

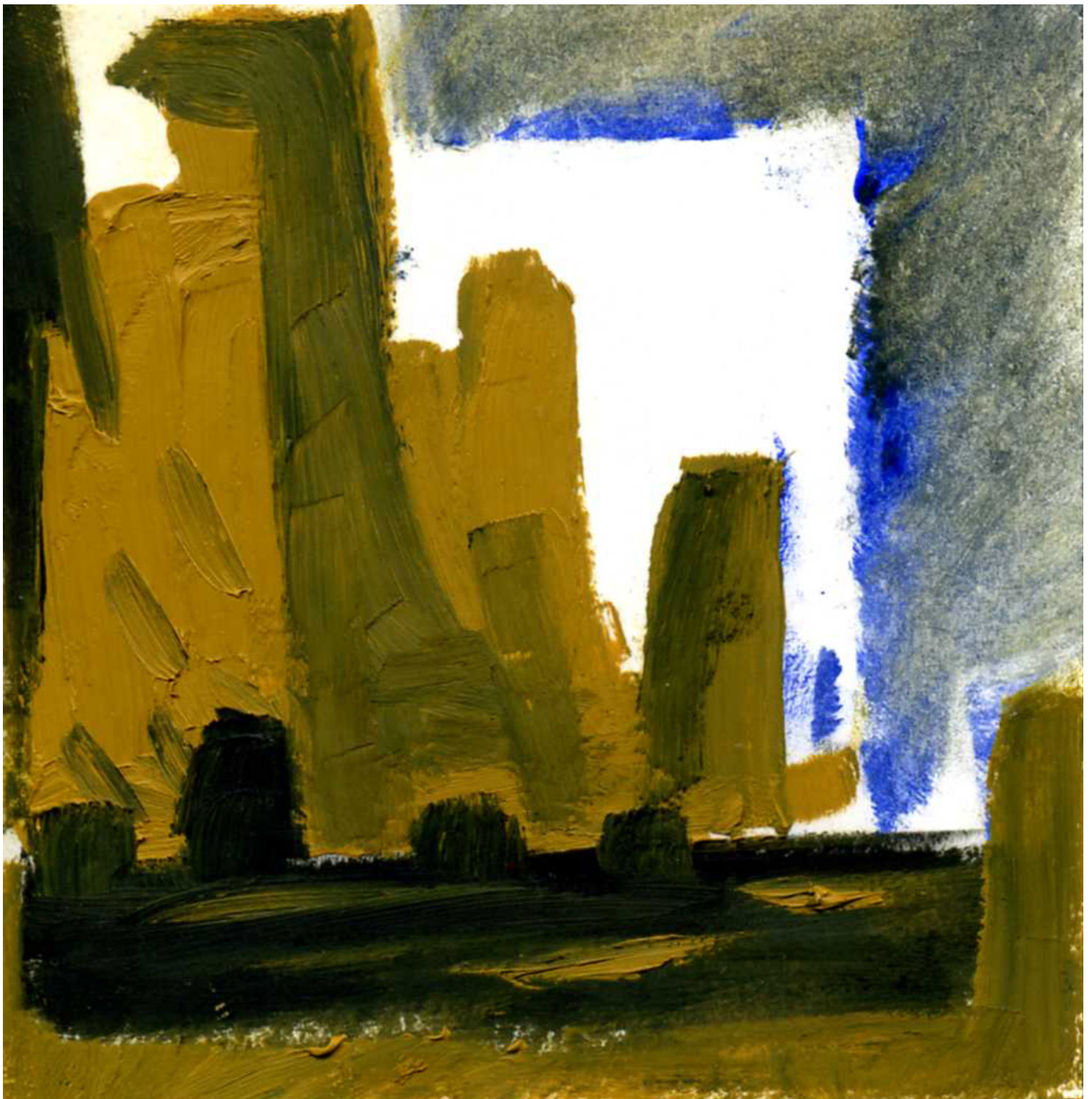
Η αρχιτεκτονική ακολουθεί πάντοτε τη ζωή και την εκφράζει στον χώρο και στον χρόνο. Από την αρχέγονη καλύβα μέχρι τις σημερινές εξελιγμένες τεχνολογικά κατασκευές, ο ρόλος της ήταν ο ίδιος: να στεγάσει την ανθρώπινη ανάγκη. Τα σκονισμένα αρχαία ερείπια σε όποια μεριά της γης κι αν γυρίσεις, ανεξάρτητα από τον τόπο ή την εποχή που κατασκευάστηκαν, αυτό πιστοποιούν. Τις ανθρώπινες δραστηριότητες εξιστορούν -σαν ανεξίτηλα ίχνη μιας πανάρχαιας κατοίκησης- σημάδια ανθρώπων που τα άφησαν πάνω στο έδαφος, δηλώνοντας ότι πέρασαν και έζησαν σε τούτη τη γωνιά στο παρελθόν.

Η αρχιτεκτονική ήταν αναπόσπαστα δεμένη με τον κάθε τόπο, χτισμένη με τα υλικά που οι άνθρωποι

έβρισκαν τριγύρω ή άλλες φορές μετέφεραν από πολύ μακριά. Κι άλλες που κουβαλούσαν μαζί τους τις ελαφριές σκηνές, σαν άλλα καβούκια χελωνών, στις διαρκείς μετακινήσεις τους από τόπο σε τόπο. Σε κάθε περίπτωση το σπίτι τους, σταθερό πάνω στο έδαφος ή μετακινούμενο, αποτελούσε το καταφύγιο, τη μόνιμη ή εφήμερη “φωλιά” τους.

Η αρχιτεκτονική, τέχνη ασάλευτη σαν το φυτό και τη ρίζα, εκτός από την υλική-χρηστική της αξία, εμπεριέχει και εκφράζει στον χώρο τον βαθύτατο οικουμενικό συμβολισμό τού “κατοικείν”. Τον αρχιτεκτονικό - βιωματικό χώρο στον οποίο ο άνθρωπος γεννιέται, ζει και πεθαίνει. Και τότε αυτό το ίχνος που αφήνει πάνω στη γη, μοιάζει με τις χαρακιές που κάνουμε πάνω στον μαλακό βράχο ή στον κορμό του δένδρου γράφοντας το όνομά μας με μια ημερομηνία, ότι περάσαμε κι εμείς από εκεί. Σημάδι, στις επερχόμενες γενιές, της ζωής και του θανάτου μας.

Κι αν η αρχιτεκτονική χαρακτηριζόταν στο παρελθόν από αυτή τη σημαντική “εντοπιότητα”, σήμερα μοιάζει να χάνει σταδιακά αυτό το εγγενές γνώρισμά της. Ολοένα και περισσότερο η αρχιτεκτονική τυποποιείται, ολοένα και περισσότερο αποκτά παγκόσμια χαρακτηριστικά, ακολουθώντας -όπως ίσως είναι φυσικό- τη ζωή των ανθρώπων που ομογενοποιείται σε όλα τα πλάτη και τα μήκη της γης.

Οι τοπικές συνθήκες παρακάμπτονται ασυλλόγιστα, οι ιδιαιτερότητες των αρχέγονων τοπίων προσπερνιούνται αστόχαστα και όλα κατακλύζονται από ένα παγκόσμιο τσουνάμι ακαλαίσθητης ομοιομορφίας. Τίποτε δεν μοιάζει ικανό να σταματήσει αυτή τη λυσσαλέα επέλαση του Τίποτα. Το κυρίαρχο πολιτισμικό και οικονομικό μοντέλο, άλλωστε, καθυποτάσσει τα πάντα στην εξουσία του και υπαγορεύει ως άλλος σύγχρονος Προκρούστης να ακολουθήσουμε όλοι πιστά τον καταστροφικό χρησμό του: «There is no alternative».

Μέσα σ' αυτήν την εξύμνηση του ατόμου και της διαφορετικότητας που υποτίθεται ότι επαγγέλλεται, εκείνο που τελικά υπόγεια επιβάλλεται για την πλειοψηφία του κόσμου, είναι, αντίθετα, η απόλυτη ομοιομορφία! «Και είναι πιο δύσκολο σήμερα να είσαι άτομο, από όσο ποτέ άλλοτε»¹ μας υπενθυμίζει στοχαστικά ο ποιητής T.S. Eliot. Οι άνθρωποι γίνονται αριθμοί, αναλώσιμες μονάδες. Κάποιοι αριθμοί σε κάποιον δρόμο, σε κάποιον όροφο, σε κάποιο διαμέρισμα! Στην καλύτερη περίπτωση □ γιατί κάθε μέρα αυξάνονται οι άστεγοι ή οι πληθυσμοί που στοιβάζονται σε άθλιες συνθήκες στις ασφυκτικές παραγκουπόλεις των μέγα-πόλεων που συνεχώς διογκώνονται, ως ένα ζωντανό συνονθύλευμα παχύρρευστου "πολτού": ανθρώπων και χτισμάτων.

Ζούμε σε μια δύσκολη εποχή. Μια εποχή που κυριαρχείται -δυστυχώς- σε όλα τα πλάτη και τα μήκη της Γης, από έναν στεγνά τεχνολογικό πολιτισμό που έχει απολέσει κάθε στοιχείο πνευματικότητας και αυτοκριτικού στοχασμού, ενώ οδεύει ολοταχώς προς τα επικίνδυνα μονοπάτια μιας οικολογικής αυτοκαταστροφής. Έναν πολιτισμό που δεν ανέχεται τη διαφορετικότητα, τη δημιουργική ενσωμάτωση της άλλης φωνής, την ανυπολόγιστη αξία, δηλαδή, της ετερότητας, που τροφοδοτούσε και αναζωογονούσε όλους τους πολιτισμούς ανά τους αιώνες.

Από κοντά και η mainstream αρχιτεκτονική τού διεθνούς «star system»· ακολουθεί κατά πόδας. Μοιάζει να μην ασχολείται με τέτοια ζητήματα, αφού άλλα την απασχολούν, πιο επικερδή, καταντώντας στο τέλος κι αυτή ένα συνηθισμένο εμπόρευμα προς κατανάλωση. Ορθώνει σαν άλλα σύγχρονα τοτέμ όλα εκείνα τα πανάκριβα, εντυπωσιακά και αστραποβόλα οικοδομήματα, που κύριο -ίσως και μοναδικό(-) στόχο έχουν να καταπλήξουν ένα κουρασμένο και αδιάφορο κοινό.

Ένα κοινό εθισμένο στο θέαμα, που βομβαρδίζεται καθημερινά από πρωτόγνωρες μορφές που το κάνουν να βυθίζεται ακόμη περισσότερο στον λήθαργο της κακογουστιάς και της ατέρμονης φλυαρίας. Αξιόλογο και «πρωτοπόρο» θεωρείται το κραυγαλέο, το προκλητικό, το πομπώδες! Πώς αλλιώς θα στρέψει το βλέμμα του ο κουρασμένος διαβάτης της πόλης και θα ξεφύγει από την ομοιομορφία μιας γκρίζας και δύσκολης ζωής, που πνίγει κάθε αισιόδοξο όνειρο για το αύριο;

Τα αντικρίζουμε όλοι εκστατικοί, εντυπωσιασμένοι από τις παράξενες μορφές τους και τις εκκεντρικές τεχνολογικές «καινοτομίες» τους. Τις νέες μόδες που μας ξεφουρνίζουν κάθε τόσο οι αστέρες-γκουρού της αρχιτεκτονικής στον καιρό μας. Μόδες που, ας μη μας διαφεύγει, ήταν τελικά «τόσο παρωχημένες, ώστε με το πέρασμα του χρόνου φαντάζουν πάλι σχεδόν σαν καινούριες»². Αυτά τα έργα θεωρούμε ότι αποτελούν τα διεθνή πρότυπα που πρέπει και εμείς να μιμηθούμε, μέσα στη δήθεν νεωτερικότητα που ανερυθρίαστα διατυμπανίζουν. Μια άκριτη μίμηση, δίχως εκείνα τα φίλτρα που κρατάνε το ουσιώδες και πετάνε το άχρηστο και ανούσιο στα σκουπίδια.

Ας αποφεύγουμε, λοιπόν, τις ανώφελες εκκεντρικότητες, τις φαντασμαγορικές ακροβασίες και τα ψεύτικα φτιασιδώματα, αφού εύκολα μπορεί να προδοθούμε ξεπερνώντας το μέτρο που υπαγορεύει ο τόπος, αλλά πάνω απ' όλα η ίδια η ζωή. Γιατί εύκολα παρασυρόμαστε και στη χώρα μας (νέοι, αλλά και παλιότεροι αρχιτέκτονες) μέσα σ' αυτήν την παραζάλη του καιρού, στην αγωνιώδη προσπάθειά μας να ξεχωρίσουμε από τον σωρό. Ας μείνουμε μακριά από την άγονη αντιπαράθεση νέου και παλιού, διεθνούς και τοπικού, δυτικού και ανατολικού, ξένου και ελληνικού που μας αναγκάζει στανικά να πάρουμε θέση σαν αρχιτέκτονες, ανάμεσα σ' αυτά τα κατασκευασμένα και αυθαίρετα δίπολα.

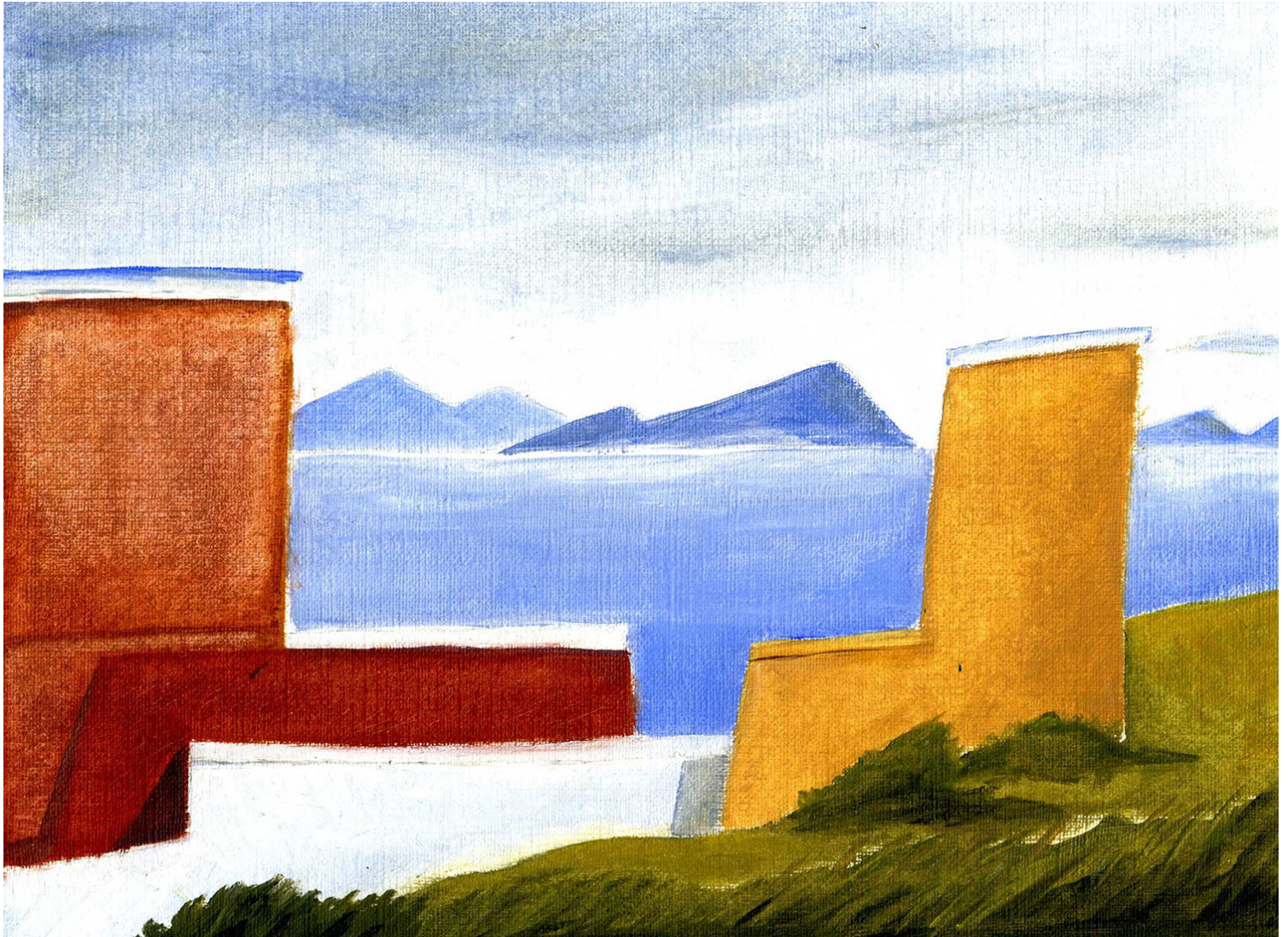

Μακριά κι από όλες εκείνες τις γελοίες ταμπέλες που θέλουν πάση θυσία να μας βάλουν οι διάφοροι παρατρεχάμενοι κριτικοί της αρχιτεκτονικής, πιστεύοντας ότι τακτοποίησαν κι έκλεισαν μια για πάντα το αρχιτεκτονικό έργο, σε κάποιο από τα «κουτάκια γενεαλογίας» δικής τους έμπνευσης και κοπής. Νομίζουν πως ξεμπερδεψαν έτσι με την αξιολόγηση της αρχιτεκτονικής, αφού αυτοί είναι μόνο εκείνοι που μπορούν να γράψουν και να σβήσουν καταπώς θέλουν την ιστορία της στην εποχή τους.

Όμως η αρχιτεκτονική έχει την τάση πάντοτε να ξεφεύγει, να ξεγλιστράει απ' αυτές τις πονηρές και εγκεφαλικές αξιολογήσεις και κατηγοριοποιήσεις, και να πορεύεται ελεύθερη μέσα στον χώρο και τον χρόνο αφηγούμενη τη δική της ιστορία όπως θέλει και μπορεί. Πέρα από τα πλασματικά ψευτοδιλήμματα, που στόχο έχουν να κομματιάσουν την αρχιτεκτονική στα γρανάζια τους και δεν αφορούν την ουσία της και το βαθύτερο Είναι της, αφού αυτή πάντοτε εμπεριέχει και το τοπικό και το οικουμενικό, ως εγγενή συστατικά στοιχεία της ιδρυτικής της συνθήκης, δίχως να καταλαβαίνει από αθεμελίωτα στεγανά στα οποία θέλουν διακαώς κάθε τόσο να τη φυλακίσουν.

«Κάθε φορά που στην καθημερινότητά μας βιώνουμε ευχάριστα ή δυσάρεστα τους αρχιτεκτονημένους χώρους

που μας στεγάζουν, κάθε φορά που επιχειρούμε να τροποποιήσουμε τα στοιχεία που τους ορίζουν για να τους καταστήσουμε βολικότερους ή συμπαθέστερους, κάθε φορά που περπατώντας στην πόλη στεκόμαστε με ενδιαφέρον μπροστά σε ένα κτήριο ή, αντίθετα, το προσπερνάμε αδιάφορα, ασκούμε ουσιαστικά κριτική στην αρχιτεκτονική» επισημαίνει εύστοχα ο Σάββας Κονταράτος.³ Αυτή η διήθηση του αρχιτεκτονικού έργου μέσα από την κριτική του βιώματος και του ρέοντος χρόνου, είναι η γόνιμη κοινωνική κριτική που έχει ανάγκη η αρχιτεκτονική. Δίχως αυτή είναι ουσιαστικά αδύνατον να πορευτεί προς το μέλλον, αφού θα έχει αποκόψει τον ομφάλιο λώρο που τη συνδέει με τη ζωή.

Πάντοτε οι ιδέες ταξίδευαν μαζί με τους ανθρώπους. Από καταβολής κόσμου μπολιάζονταν μεταξύ τους, άλλαζαν, εξελίσσονταν, εμπλουτίζονταν μέσα στο πέρασμα του χρόνου. Η διήθησή τους μέσα από την ιδιαιτερότητα του βίου των ανθρώπων και των συνθηκών που επικρατούσαν σε κάθε διαφορετικό τόπο, τις προσαρμόζε, όπως πάντοτε προσαρμόζεται καθετί μέσα στην εξέλιξη του καιρού. Κι όσο πηγαίνεις βαθύτερα μέσα στην τοπική παράδοση τόσο ανακαλύπτεις, σαν σε πανάρχαιο παλίμψηστο, να εμφανίζονται τα αλληπάλληλα στρώματα μιας πανανθρώπινης αρχιτεκτονικής παράδοσης.

Η αρχιτεκτονική φέρνει μέσα στο σώμα της, ως συστατικό του γονιδιώματός της, τα χαρακτηριστικά μιας αρχέγονης πολυπολιτισμικής κατοίκησης. Απλώνεται μακριά υπερπηδώντας γεωγραφικά σύνορα, εθνικές οντότητες, ψευδεπίγραφες ταυτότητες. Η αρχιτεκτονική συνδέει, δεν χωρίζει! Εμπεριέχει τόσο την τοπικότητα όσο και την οικουμενικότητα, το νέο και το παλιό, έτσι που στο τέλος να μπλέκονται σ' ένα αδιάσπαστο και αξεδιάλυτο, συμπαγές σύνολο. Όπου αυτή η αυτονόητη συνθήκη δεν τηρήθηκε, μόνο προβλήματα δημιούργησε στην αρχιτεκτονική. Η τέχνη δεν γνωρίζει σύνορα· απλώνεται παντού όπως ο αέρας!

Το στοίχημα της αρχιτεκτονικής ήταν πάντοτε το αρχιτεκτόνημα να υπηρετεί τις ανθρώπινες ανάγκες του καιρού του, και αν το κατόρθωνε, να αντέχει παράλληλα μέσα στο πέρασμα του χρόνου, ώστε να μπορεί η ζωή να φωλιάζει μέσα του σε κάθε εποχή. Μέσα απ' αυτή τη δημιουργική ώσμωση ξεπηδάει κάθε φορά η

φρέσκια και αυθεντική αρχιτεκτονική, ως στιγμιαία συνάντηση του παρελθόντος και του μέλλοντος στο φευγαλέο παρόν.

Παραπομπές

¹ T.S.ELIOT, Οι φωνές της ποίησης, (μετάφραση Α. Μπερλής) ΠΕΚ, 2012

² Charles Dickens, *Ο Ζοφερός Οίκος*, (μετάφραση Κλαίρη Παπαμιχαήλ), Gutenberg, Αθήνα 2008

³ Σάββας Κονταράτος, *Δοκίμια Αρχιτεκτονικής*, LIBRO, Αθήνα, 2009

*Μέρος του κειμένου δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα των Συντακτών (23-4-2019)